

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ КРАДІЖКИ,
ПОЄДНАНІ З ПРОНИКНЕННЯМ В ЖИТЛО, В УМОВАХ ВІЙНИ****CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONS WHO COMMIT THEFTS
INVOLVING TRESPASSING DURING WARTIME**

Панова С.В., асистент кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті здійснено комплексний кримінологічний аналіз осіб, які вчиняють крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни. Наголошено на розмежуванні понять «особа» та «особистість злочинця» та необхідності міждисциплінарного підходу, що поєднує кримінологічні, соціологічні, психологічні та правові аспекти для їх дослідження. Розглянуто соціально-демографічні (розподіл за статтю, віковий розподіл, освіта, рід занять на момент вчинення злочину (зайнятість), громадянство, сімейний стан), кримінально-правові (співучасть, стан алкогольного або наркотичного сп'яніння, судимість, судимість за злочини проти власності, момент виникнення наміру на вчинення кримінального правопорушення) та морально-психологічні (психологічні, емоційні, вольові властивості) ознаки кримінальних правопорушників, зокрема вплив війни на їхню мотиваційну сферу, моральні орієнтири та поведінкові стереотипи.

На основі офіційних статистичних даних і конкретних кримінальних проваджень проаналізовано динаміку участі різних соціальних груп у кримінальних правопорушеннях: за статтю, віком, освітою, зайнятістю, а також досліджено рецидивну злочинність. Зазначено, що особи, які скоюють крадіжки з проникненням у житло, психологічно схильні до ескалації насильства, що часто призводить до переходу таких злочинів у грабежі, розбої чи навіть убивства.

Особлива увага приділена морально-психологічним характеристикам осіб, їхній готовності до ескалації насильства та впливу соціально-психологічних трансформацій, зумовлених війною. Виокремлено кілька ключових факторів, що пояснюють появу злочинної поведінки у людей, які в мирний час не мали кримінального минулого: 1) ситуаційні можливості та ослаблення соціального контролю; 2) посттравматичний стрес та зниження здатності до самоконтролю; 3) економічна нестабільність і брак ресурсів; 4) зниження ризику покарання; 5) соціальна трансформація та моральна деформація. Зроблено висновок про зростання толерантності суспільства до ненасильницьких злочинів проти власності та розмиття меж між необхідністю й корисливістю в умовах війни.

Ключові слова: крадіжка, проникнення у житло, корисливий мотив, війна, особа, особистість.

The article provides a comprehensive criminological analysis of persons who commit thefts involving trespassing during wartime. It emphasises the distinction between the concepts of 'person' and 'criminal personality' and the need for an interdisciplinary approach that combines criminological, sociological, psychological and legal aspects for their study. The study examines how war affects the socio-demographic (gender, age, education, employment status at the time of the offence, citizenship, and marital status), criminal-legal (encompass complicity, intoxication by alcohol or drugs, prior criminal record, history of property crimes, and the timing of intent to commit an offence), and moral-psychological characteristics of offenders (psychological, emotional, and volitional traits), particularly their motivations and behavioural changes resulting from conflict. It is noted that individuals who commit burglary are psychologically prone to escalating violence, which often leads to such crimes turning into robbery, assault or even homicide.

Particular attention is paid to the moral and psychological characteristics of individuals, their readiness for escalation of violence and the impact of socio-psychological transformations caused by war. Several key factors have been identified that explain the emergence of criminal behaviour among individuals without prior criminal records during peacetime: 1) situational opportunities and weakened social control; 2) post-traumatic stress and diminished self-control; 3) economic instability and resource scarcity; 4) a reduced risk of punishment; 5) broader processes of social transformation and moral decline. The analysis concludes that heightened societal tolerance for non-violent property crimes and blurred distinctions between necessity and expediency are key wartime phenomena.

Key words: theft, trespass, mercenary motive, war, individual, personality.

Постановка проблеми. Війна привнесла в життя кожної людини і держави в цілому зміни, які кардинально вплинули на всі сфери життєдіяльності. Злочинність, як постійна супутниця всіх держав і суспільств, зокрема і України, також трансформувалася в умовах війни. Дослідження офіційних статистичних даних свідчить про доволі різноманітну динамічну картину сучасної злочинності.

Станом на зараз існує нагальна потреба дослідження крадіжок пов'язаних з проникненням у житло, вчинюваних в умовах війни. Окрім гарантування на вищому законодавчому рівні кожному недоторканості житла та не допущення проникнення до житла, в умовах війни реалізація цих положень потребує нових підходів до забезпечення правопорядку та безпеки громадян.

Крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, вчинювані в умовах війни набувають особливої суспільної небезпеки, оскільки посягають не лише на майнові права громадян, а й на їхнє відчуття безпеки, стабільності та захищеності. Тож, дослідження і надання кримінологічної характеристики осіб, які залучені до цих кримінальних практик, дозволять розробити кримінологічні про-

філактичні заходи щодо цих осіб та вдосконалити заходи протидії цьому виду злочинності на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити про вагомий доробок науковців, як у вивченні особи злочинця та особистості злочинця, в тому числі в контексті крадіжок, поєднаних з проникненням у житло, як-от: І. О. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, А.В. Брижак, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. О. Дудоров, А. В. Калініна, М. Г. Колодяжний, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, Б.А. Пазій, В. В. Сокурєнко, М.І. Фіалка та ін. Найбільш наближеними до нашої теми є дисертаційне дослідження А.В. Брижак «Кримінологічні засади діяльності ОВС щодо запобігання крадіжкам, поєднаним з проникненням у житло» (2015 р.) та дисертаційне дослідження Б.А. Пазія «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану» (2023 р.). Проте у дослідженні А.В. Брижак не враховані чинники війни після повномасштабного вторгнення, а дисертаційна робота Б.А. Пазія сконцентрована на крадіжках в цілому. Тож, на сьогодні відсутні окремі кримінологічні роботи, що харак-

теризують осіб, які вчиняють крадіжки, поєднані з проникненням в житло, в умовах війни.

Постановка завдання. Провести кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють крадіжки, поєднані з проникненням в житло, в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Вивчення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення потребує комплексного підходу, що поєднує здобутки психології, соціології, права, кримінології, педагогіки, релігії, та інших сфер, що займаються вивченням людини, її поведінки, процесів соціалізації та девіацій, а також взаємодію людини з навколишнім середовищем. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє не лише встановити індивідуально-психологічні характеристики кримінального правопорушника, але й визначити комплекс різномірних чинників (соціальних, економічних, культурних, політичних тощо), що формують його криміногенний потенціал.

Перед тим, як перейти до аналізу особи, яка вчинила крадіжку, поєднану з проникненням в житло, в умовах війни, варто розставити деякі акценти, що стосуються термінологічного вжитку, а саме: особи та особистості. Доволі часто науковці використовують їх як синоніми, що на нашу думку не зовсім коректно. З одного боку, термін «особа» дозволяє відобразити суто формальні ознаки індивіда, його процесуальний статус і соціально-демографічні характеристики. З іншого ж боку, термін «особистість» охоплює вельми широкий діапазон рис: від морально-психологічних особливостей до соціальної активності та ціннісних орієнтирів, які впливають на вибір тієї чи іншої моделі поведінки, в тому числі і кримінально протиправної. Певною мірою «особу» можна вважати як описову категорію, яка по суті фіксує факт існування конкретної людини у правовому полі. Натомість, «особистість» – це пояснювальна категорія, дослідження якої дає можливість пізнати внутрішню структуру мотивацій, цілей, установок, а також зовнішній вплив, що формують кримінально протиправну поведінку.

Використовуючи в нашому дослідженні термін «особа, яка вчинила крадіжку, пов'язану з проникненням у житло, в умовах війни», ми свідомо допускаємо, що цим терміном охоплюватимуться різні особистості. Хоча на перший погляд може здаватися, що цей вид кримінальних практик відноситься до «професійних», а отже передбачає наявність саме «особистості злочинця», проте, в реальності, до такого роду крадіжок вдаються особи з різними особистостями. В умовах війни до кримінальних практик,

зокрема і крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, залучаються особи, які до цього не мали кримінального досвіду.

Для надання цілісної характеристики особам, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни, необхідно встановити сукупність специфічних ознак, властивостей і рис, притаманних таким особам.

Проаналізувавши різні підходи вчених до визначення термінів, а також ознак, якими їх наділяють дослідники, пропонуємо виділити і охарактеризувати основні елементи, які можуть бути об'єднані у такі змістовні блоки: соціально-демографічний, кримінально-правовий, морально-психологічний.

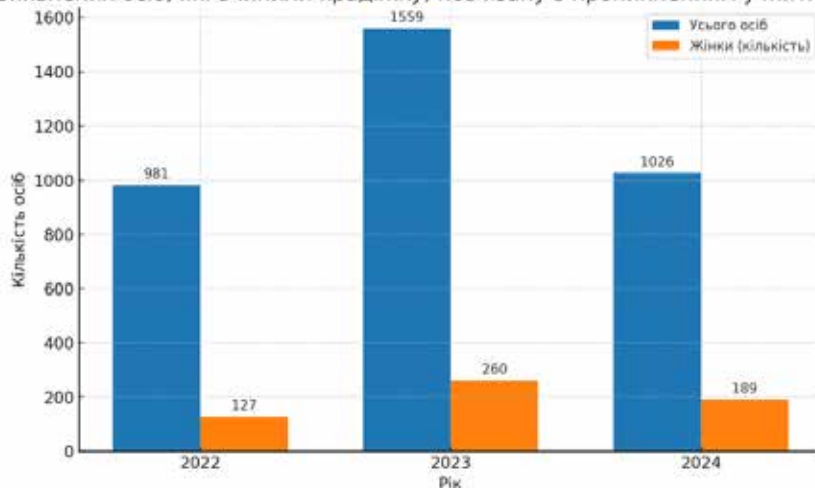
Соціально-демографічний блок складається з системи стійких ознак, що позначають соціальні та демографічні параметри індивіда, як-от: стать, вік, громадянство, рівень освіти, сімейний стан, соціальний статус, матеріальне становище тощо. Зазначені ознаки у своїй сукупності дозволяють визначити місце особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, в структурі суспільних відносин, особливості соціальних ролей та умов життєдіяльності. Зауважимо, що зазначені ознаки, будучи відокремленими від ознак інших блоків, не мають кримінологічного значення, адже притаманні будь-якій особі. Проте, як зазначає А. В. Калініна, зовсім іншого значення набуває аналіз узагальнення такої інформації та її статистичної обробки, що і дає можливість описати узагальнюючий портрет особи злочинця [4, с. 79–71].

Розподіл за статтю у досліджуваній нами період (2022–2024 рр.) графічно виглядає наступним чином (Діаграма 1).

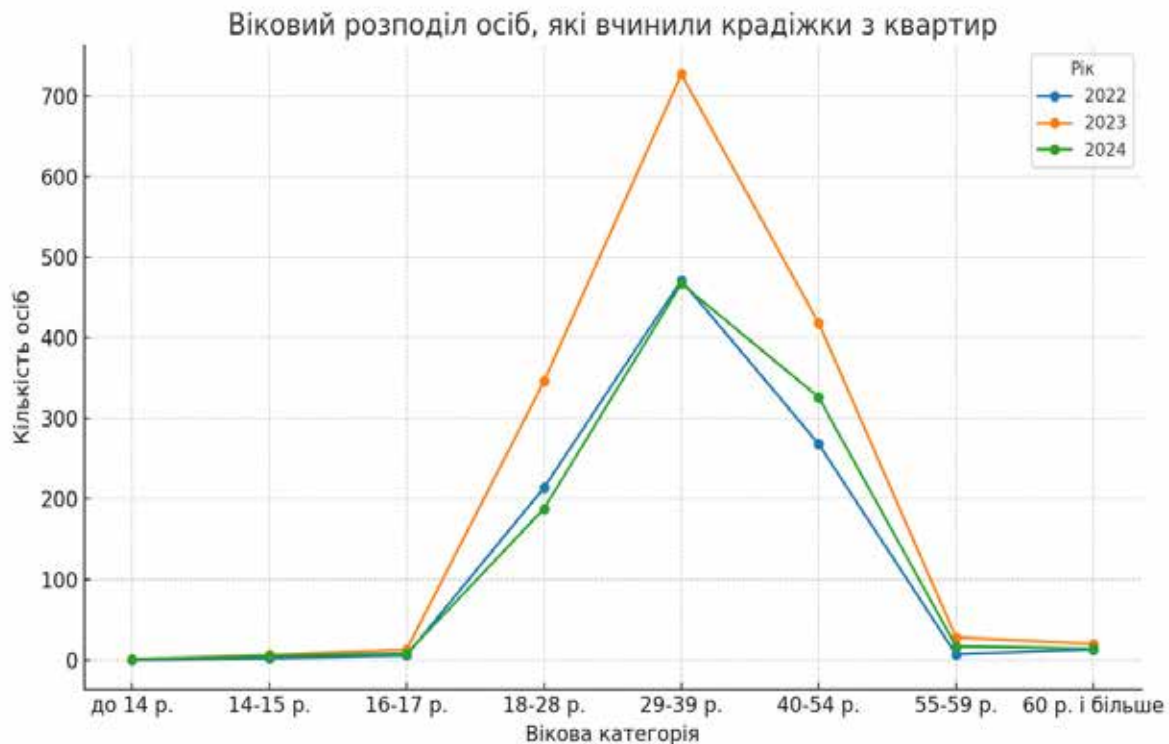
Дані, представлені в діаграмі, хоча і демонструють меншу часту жінок-суб'єктів кримінальних правопорушень – за три роки повномасштабного вторгнення в середньому вона складає 16%, водночас, з кожним роком спостерігається висхідна динаміка, з 12,9% у 2022 році і 18,4% у 2024 році. Загалом, середній показник співпадає з показниками у період до повномасштабного вторгнення, проте збільшення відсоткового показника протягом 2024 року може свідчити про деякі зміни в цьому сегменті злочинності.

Війна змінила роль жінки в різних сферах суспільного життя, а саме: жінки на фронті, у секторі безпеки; економічний сектор (приватні підприємці); технічний сектор; громадська активність; гуманітарна допомога тощо. Під впливом трансформаційних процесів формується феміністичність злочинності й в Україні.

Кількість виявлених осіб, які вчинили крадіжку, пов'язану з проникненням у житло, в умовах війни

Діаграма 1

Діаграма 2

Віковий розподіл. Розподіл осіб за цією ознакою здійснений відповідно до кількості виявлених осіб, які вчинили крадіжки з квартир (діаграма 2).

В результаті опрацювання даних емпіричних джерел, середнє значення досліджуваних показників у зазначений період складає: найчисельніша вікова категорія 29–39 р. складає 46,6%, друга за ранжиrom категорія 40–54 р. складає 28,6% і третя вікова категорія – 18–28 р. складає 20,7%.

Освіта є однією із важливих характеристик осіб, які вчинили крадіжки пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни (ч. 4, ст. 185 КК України). Найчисельнішу групу представляють особи з базовою середньою та профільною середньою освітою, середній показник, за досліджуваний нами період склав – 75, 3%. Особи з професійною та професійно-технічною освітою представляють другу групу, середній показник складає – 17%, група осіб з вищою і фаховою передвищою освітою позначена середнім показником 5,7%.

Факт того, що особи, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни, мають лише базову або профільну середню освіту, свідчить про пряму залежність між рівнем освіти і злочинною поведінкою. Передусім це пов'язано з тим, що особи з низьким рівнем освіти частіше стикаються з проблемами працевлаштування, а в результаті і з нестабільними доходами, розмитими соціальними перспективами, що в сукупності ускладнює їх соціалізацію та підвищує рівень девіантної поведінки.

Факт залучення осіб з професійною та професійно-технічною освітою до вчинення крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни, можна пояснити тим, що такі особи мають доступ до певних технічних знань та навичок (вміння користуватися інструментами, відкривати замки тощо), які практично можуть бути застосовані при вчиненні кримінальних правопорушень проти власності. Підкреслимо ще раз, що рф за час війни зруйнувала

низку промислових підприємств, що зумовило зростання безробіття серед робітничих професій.

Натомість, особи з вищою або фаховою передвищою освітою мають широкі можливості легальної самореалізації, володіють більшою правовою культурою, стійкішими моральними установками, доступом до законних джерел доходу. Все це мінімізує ризики долучення до кримінальних практик.

Рід занять на момент вчинення злочину (зайнятість). Найчисельнішу групу за вказаною ознакою складають працездатні особи, які не працюють і не навчаються, середній показник складає 89,6%. Серед безробітних осіб цей показник складає 2,6%. Збільшення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень спостерігається серед військовослужбовців – 3%, висхідна динаміка спостерігається з року в рік.

Аналізуючи зазначені показники, теоретично припускаємо кореляцію між зменшення безробітних і збільшенням військовослужбовців у вчиненні крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни. Така кореляція цілком імовірна в умовах війни, адже зменшення частки безробітних осіб серед кримінальних правопорушників може бути статистично зумовлене перерозподілом соціальних груп через мобілізацію. Частина осіб, які були безробітними, потрапили у військове середовище, що у свою чергу створило передумови для зростання кримінальної активності серед військовослужбовців.

Громадянство. Розглядаючи ознаку громадянства у осіб, виявлених за вчинення крадіжок, пов'язаних з проникненням у житло, в умовах війни, то переважно більшість складають громадяни України – 98,8%, іноземці – 0,9 і особи без громадянства – 0,3%.

Сімейний стан. Переважна більшість осіб є неодруженими/незаміжними і не обтяженими утриманням малолітніх дітей.

Кримінально-правовий блок – це сукупність ознак, які відображають правову сутність як самого кримінального

правопорушення, так і особливостей особи, яка його вчинила, з позиції кримінального права. Ними охоплюються не тільки юридичний склад кримінального правопорушення, а й спрямованість і мотив кримінально протиправної діяльності, її одноосібний чи груповий характер, види співучасті, інтенсивність протиправної поведінки, повторність (рецидив), а також судимість.

Керуючись статистичними даними за формою 7 «Звіт про склад засуджених» можемо скласти приблизну характеристику осіб, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, вчинені в умовах війни за кримінально правовими ознаками. Для роз'яснення ще раз нагадаємо, що всі крадіжки (ч. 2-5 ст. 185 КК України) в умовах війни кваліфікуються за ч. 4 ст. 185 КК України відповідно до чинного законодавства.

У досліджуваній нами період (2022–2024 рр.) середні показники у складають:

- кількість засуджених осіб – 10 433 особи;
- вчинили злочин у складі групи – 7,4%, показник має щорічну низхідну динаміку;
- вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння – 4,4%, показник має щорічну низхідну динаміку;
- вчинили злочин у стані наркотичного сп'яніння – 0,27%;
- кількість засуджених, які мають не зняту і непогашену судимість – 24,6%, динаміка з року в рік збільшується;
- кількість осіб, які мають судимість за злочини проти власності – 20,6%, динаміка з року в рік збільшується.

Зазначені ознаки характеризують як форми дозлочинної поведінки, так і форми, що знаходять свій безпосередній прояв у вчиненому злочині [7, с. 83].

Зменшення кількості злочинів, вчинених особами у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння навряд чи може свідчити про складність доступу до речовин, а навпаки, про більш свідому, «відповідальну» підготовку до злочинів. Збільшення частки осіб, які мають незняту або непогашену судимість, а також тих, хто має попередні судимості за злочини проти власності вказує на зростання повторності та рецидивної злочинності.

Мотив та мета учинення злочину як складові кримінологічної характеристики особи злочинця допомагають досліднику скласти уявлення про її внутрішні спонукання до вчинення злочину [4, с. 89]. Внутрішній світ людини складний для вивчення сторонніми особами, навіть для самої особи він не є повністю зрозумілим «Ви можете бачити вираз обличчя, але воно говорить Вам про емоції. Мотивація повністю прихована всередині. Ми не можемо узнати мотивацію людей за виразом їхнього обличчя. Навіть, вони можуть не знати своєї мотивації» (Пол Екман [5]).

О. В. Ус вважає, що «мотивом кримінального правопорушення є внутрішнє спонукання особи, яким вона керується при вчиненні посягання (яке викликає в особи рішучість, бажання вчинити злочин)» [9, с. 187]. У свою чергу, В. О. Казміренко визначає мотив як «елемент мотивації, що знаходиться в сфері свідомості і стає основою для прийняття рішення про злочинну поведінку і, відповідно, здійснення певного поведінкового акту, мотив характеризує суб'єктивну значимість поведінки, мета – її об'єктивну спрямованість» [3, с. 102–103].

У спеціальній літературі відмічається, що основною об'єднуючою ознакою крадіжок є їх корислива спрямованість, прагнення злочинця отримати незаконні матеріальні блага, вигоди від вчиненого злочину [6, с. 207]. Таким чином, корисливу мотивацію вчинення особою відповідних протиправних дій можна визначити в якості системоутворюючого чинника крадіжок як явища кримінальної діяльності. В основі цієї мотивації стоїть користолюбство, що виступає внутрішнім змістом корисливості як феномену суспільного буття.

Саме корисливий мотив характеризує осіб, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни. Внутрішні спонукання такої особи спрямовані на задоволення своїх потреб за рахунок чужого майна, шляхом незаконного заволодіння ним. Як вже зазначалося нами вище, серед осіб, виявлених за крадіжки з квартир, 89,6%, які не працюють і не навчаються та 2,6% безробітних. Тож, 92,2% осіб на момент вчинення кримінального правопорушення не мали легального заробітку. Можна припустити, що частина з них утримувалась батьками, співмешканцями тощо, проте власний спосіб задоволення своїх актуальних потреб досягався шляхом посягання на чуже майно. Конкретизація психологічної готовності до вчинення такого виду кримінального правопорушення свідчить про наявність стійкої мотивації, адже незаконне проникнення в житло це свідомі, виважені та, переважно, сплановані дії.

Момент виникнення наміру на вчинення кримінального правопорушення. Всі крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни, вчинялися з прямим умислом. Переважна більшість кримінальних правопорушень вчинялася за заздалегідь обміркованим наміром, підтвердженням чого є підготовчі дії винних до вчинення кримінально протиправних дій.

Морально-психологічний блок ознак. Ознаки цього блоку відображають внутрішній світ людини, витканий з біологічних, психологічних і соціальних характеристик, які визначають сприйняття особою себе, навколишнього світу, визначення особою свого місця в цьому світі, а також впливають на формування системи цінностей, рівень моральної стійкості, самоконтролю тощо. Саме ці ознаки утворюють та описують особистість людини, проте не складно зрозуміти, що комбінація цих характеристик унікальна.

Погоджуємося з думкою В.В. Сокурєнко, що «вона (особистість злочинця – курсив наші) є складнішою за вивчення детермінації злочинності на масовому рівні, адже масові кримінальні практики завжди об'єктивовані, мають своє зовнішнє проявлення на від мінусу від утаємничених, значною мірою вкорінених у пласти безсвідомого конфігурації унікальної події Всесвіту – людської особистості» [8, с. 152].

Такі морально-психологічні ознаки особи, як психічні стани, потреби, інтереси, світоглядні установки, рівень духовного розвитку та мотиваційна сфера в продовж всього життя людини нашаровуються на біологічні і психологічні характеристики особистості, в результаті чого формується морально-психологічний портрет, продукт взаємодії всіх цих характеристик.

До моральних характеристик особи як правило відносять її світогляд, переконання, рівень духовного розвитку, а також ціннісні орієнтації. Особи, які обрали кримінальний шлях, зазвичай демонструють байдуже ставлення до виконання громадських обов'язків, нехтування правовими нормами, прагнення задовольняти особисті потреби незаконними способами, егоцентризм, зневагу до суспільних інтересів тощо.

Психологічні характеристики особи охоплюються інтеграцією його інтелектуальних, емоційних і вольових якостей. Інтелектуальні властивості включають рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, різноманітність інтересів та широту світогляду.

Емоційні властивості особи визначаються типом темпераменту, рівнем нервової врівноваженості, ступенем емоційного збудження, силою і темпом реакцій на зовнішні подразники.

Вольовими властивостями називають здатність свідомо регулювати власну поведінку, приймати відповідальні рішення, долати перешкоди заради поставлених цілей.

Досліджуючи мораль-психологічні якості квартирних крадіїв, А.В. Брижак на підставі проведеного психоло-

гічного тестування (методична база тестування – 16-факторний опитувальник Р. Б. Кеттелла (16-FPQ-187-A)) 120 вперше засуджених до позбавлення волі чоловіків за вчинення крадіжки, поєднаної з проникненням в житло, виявила наступні ознаки:

1) актуалізовані потреби у нормальних сімейних відносинах, переважно визнання важливості особистого здоров'я та необхідності налагодження легальної ділової активності, здобуття освіти, оволодіння професією;

2) сильні системні та помірно виражені базальні вольові якості. У практичному вимірі це означає достатній самоконтроль, відносно виражена наполегливість щодо досягнення поставлених мети;

3) наявність емоційних розладів, зумовлених соціальною дезорганізацією, а в окремих випадках – психологічним відчуженням;

4) прагматизм, схильність до ризику, підозрілість. У спілкуванні – стриманість, гнучкість (дипломатизм). Товариськість, впевненість у собі при встановленні контактів відчують не більше 45% засуджених квартирних крадіїв;

5) навіюваність – нижче середнього рівня. Аналогічний показник щодо залежності у судженнях від думки інших, що свідчить про низький рівень конформності. Рішення про вчинення злочину приймається усвідомлено, зважено;

6) вимогливість до себе й до інших у дотриманні моральних норм фіксується у 27,5%. В решті – моральна безпринципність, власні інтереси ставляться вище суспільних, колективних;

7) рівень інтелекту – нижче середнього, що підтвердило раніше висловлену думку про залежність між кримінальною активністю корисливих насильницьких злочинів та освіченістю;

8) бажання працювати в колективі виявилось приблизно у 38% засуджених, що окрім іншого свідчить також й про певні недоліки в організації процесу виконання покарань (переважно – виховного характеру).

9) схильність до суперництва й ревностів притаманне для 67% засуджених квартирних крадіїв. Ця якість наочно засвідчує незадоволену потребу у само актуалізації, а також тривожність, яка тягне за собою постійне відчуття неперсоніфікованої загрози. Остання змушує перебувати у стані суперництва, а, відтак, й психологічної напруженості [2, с. 52–53].

Виявлені ознаки дали дослідниці підстави для наступного висновку, «що особа квартирного крадія відноситься до загального кримінологічного типу корисливих насильницьких злочинців. При цьому зауважимо, що індивідуальна потреба, яка лежить в основі злочинної поведінки, може перетворитись в корисливий мотив лише за умови, що вона задовольняється наступними предметами: чуже майно; природні речові блага (земля, лісові насадження, дикі тварини тощо); майнові права, що не належать винній особі; звільнення від майнових обов'язків; скорочення витрат, які є звичними для даної особи або необхідними в даній конкретній ситуації» [2, с. 53].

Особливою «прикметою» осіб, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, є внутрішня (можливо навіть неусвідомлювана) готовність перетнути межу і вда-тися до насильницьких, якщо цього вимагає ситуація – елемент потенційної ескалації кримінально протиправної поведінки. За психологічною характеристикою і за мірою прояву особистісних властивостей вони найбільш близькі до осіб, які вчинили насильницькі злочини. Це пояснюється певною мірою тим, що в злочинах, пов'язаних, з проникненням у житло є елементи насильства (активний енергетичний вплив), але це насильство застосовується

не до конкретної фізичної особи, а до того, що заважає заволодіти майном (замки, двері тощо). Очевидно тому деякі квартирні крадіжки легко переростають в грабїж, розбій, а іноді і у вбивство, тобто квартирний злочинець психологічно готовий до застосування насильства у тому випадку, якщо це допоможе йому оволодіти чужим майном [1, с. 226].

Надаючи характеристику особам, які вчинили крадіжки, пов'язані з проникненням у житло, в умовах війни цілком можна керуватися даними отриманими в результаті вище зазначеного тестування. Попри те, що тестування проводилося до початку збройної агресії на сході України (кінець 2013 – початок 2014 рр.) загальні тенденції в суспільстві і державі ще не набули критичних змін для більшості населення держави.

Зовсім інша річ – повномасштабне вторгнення 2022 року, наслідки якого відчула і відчуває вся країна і суспільство. Не абияким психологічним потрясінням стала війна для більшості людей: хтось впав у розпач; інші акумулювали всі сили і ресурси щоб вижити; хтось добровільно став на захист своєї держави, проте деякі особи побачили в війні власний зиск, певні можливості.

Для осіб, які промишляли криміналом відкрилися додаткові можливості, що виникли через бойові дії, масову міграцію населення, паніку, страх тощо, якими вони вміло скористувалися. Разом із тим, як нам здається в умовах війни у де-яких людей, навіть відповідальних, несхильних до кримінальних практик з'явилася така собі виправдувальна установка «війна все сплище». Саме емоційно-вольові ознаки відіграли вирішальну роль у виправданні протиправних дій в умовах війни. Таких прикладів повно, і значна частина з них, знову ж таки, через війну не потрапила до офіційної статистики. Наприклад, під час окупації с. Нова Гнилиця Чугуївського району Харківської області особа В., дозволив односельцям у разі крайньої необхідності скористатися речами з власного будинку. Повернувшись через деякий час до села В. зрозумів, що його обікрали, оскільки зникли з будинку речі аж ніяк не відносилися до речей першої необхідності: швейна машинка, вудочки, підсака, бензокосарка та інше. Будучи не з боязких осіб, дав односельцям можливість повернути викрадені речі, в іншому випадку пригрозив звернутися до правоохоронних органів. Більшість викрадених речей В. отримав назад, за виключенням де-яких будівельних матеріалів, що дійсно були використані за призначенням¹.

Не виправдовуючи нікого в цій ситуації, можемо виокремити кілька ключових факторів, що пояснюють появу злочинної поведінки у людей, які в мирний час не мали кримінального минулого: 1) ситуаційні можливості та ослаблення соціального контролю; 2) посттравматичний стрес та зниження здатності до самоконтролю; 3) економічна нестабільність і брак ресурсів; 4) зниження ризику покарання; 5) соціальна трансформація та моральна деформація.

На підставі наведених прикладів, як бачимо на окремих територіях війна змінила моральні орієнтири суспільства, з'явилася толерантність до кримінальних правопорушень проти власності, непов'язаних з насильством, а випадки «цивільного мародерства» демонструють розмиття меж між необхідністю й корисливістю.

Висновки. Резюмуючи зазначимо, що з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють крадіжки, поєднані з проникненням в житло, набула певних змін. Переважно ці зміни стосуються морально-психологічних характеристик, особливо це стосується територій наближених до лінії фронту.

¹ Із власного досвіду автора (Харків, вересень 2023 р.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 295 с.
2. Брижак А. В. Кримінологічні засади діяльності ОВС щодо запобігання крадіжкам, поєднаним з проникненням в житло : дис. ... канд. юрид. наук ; Харків. нац. ун-т внутр. справ : 12:00:08. Харків, 2015. 211 с.
3. Казміренко В.О. Психологічний аналіз мотиву та мети розбою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. № 33. Том 2. С. 100–104.
4. Калініна А.В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання. Харків : Право, 2019. 304 с.
5. Кацавець Р. С. Юридична психологія : Навч. посібн. 2-е вид. Київ : Алерта, 2019. 150 с.
6. Кримінологічний довідник / за наук. ред. Бандурки О. М. ; за заг. ред. Джужі О. М. і Литвинова О. М. : довідкове видання. Харків : Діса Плюс, 2013. 412 с.
7. Кримінологія : Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
8. Сокурєнко В.В. Кримінологічні засади протидії воєнно-агресивній злочинності в контексті збройного конфлікту в Україні : монографія. Харків : Право, 2024. 576 с. : іл.
9. Ус О.В. Врахування мотиву та мети діяння співучасника при кваліфікації злочину. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28 лют.–1 берез. 2014 р. Херсон, 2014. С. 187–190.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025